

НЕ ВІДАЮТЬ, ЩО ТВОРЯТЬ, чи Пекучий біль душі моєї

Впродовж довготривалого історичного часу основою державної російської політики у “мовному питанні” була цілковита заборона мов національних меншин, намагання їх асимілювати і всіляко підпорядкувати інтересам панівної нації. Пам’ятаймо ж давньолатинське: “Чия мова, того й влада, чия влада, того й мова”. Звідси численні обмеження, утиски, заборони.

Ознаки й наслідки політики щодо української мови даються взнаки й до сьогодні.

Якою ж була оцінка аналізу ситуації щодо права українського народу на вільний розвиток своєї мови, власної культури серед кращих представників російського суспільства та громадської думки початку ХХ століття?

Чи усвідомлювали вони всю мерзенність спроб російського царизму та його “держиморд” зупинити закономірну ходу суспільно-історичного поступу українського народу, що ступив на шлях свого національного і соціального визволення?

Чи відчували вони моральну відповідальність за дії вищих урядових чиновників, які сповідували принципи “єдиної неподільної Російської державності”?

Якими були оцінні судження відносно впливу української мови на російську?

І, врешті-решт, як давні проблеми мовної політики та імперського мислення проєктуються на українську дійсність самого кінця ХХ століття?

На ці та інші запитання знаходимо відповідь у надзвичайно цікавому (і цінному!!!) документі (на превеликий жаль, мало відомому як широкому загалові, так і фахівцям) – Доповідній записці Імператорської Академії Наук Комітетові міністрів Російської імперії під назвою “Об отмене стеснений малорусского печатного слова”, схваленій загальними зборами Академії на самому початку революційного 1905 року, а надрукованій у С.-

Петербурзі лише у 1910 році.

Записка була підготовлена спеціальною комісією з авторитетних учених, яку очолював академік-філолог Федір Корш. У передмові Доповідної записки зазначалося, що вона являє собою “наиболее компетентное мнение по вопросам о малорусском языке”.

У записці йшлося, насамперед, про царські укази 1876 р. та 1881 р., які забороняли видання творів українською мовою, за винятком історичних документів, словників та художньої літератури. Повна заборона української мови, вважали фахівці, йшла від сумнозвісного циркуляра міністра внутрішніх справ Валуєва 1863 року. Робота академічної комісії та її висновки стали можливими за наступних обставин. 12 грудня 1904 року імператор Микола II Романов підписав указ, згідно з яким вимагалось вилучати з постанов про друк “надмірні утиски”. Виходячи з означеного, члени комісії прагнули дати об’єктивну оцінку становленню та розвитку “малоросійської мови” в її історичній ретроспективі. Так, *вперше* наводились приклади переслідувань “малорусского книжного языка” за часів Петра I та Катерини II; *вперше* було високо оцінено літературну діяльність Івана Котляревського, зокрема його “Енеїду”; як позитивні явища в історії української культури *вперше* характеризуються видання українських народних пісень М. Цертелєва (1819), М. Максимовича (1827, 1834, 1849), А. Метлинського (1854). Подаються також відомості про творчу діяльність на ниві української мови та літератури Г. Квітки-Основ’яненка, П. Гулака-Артемівського, Є. Гребінки, Л. Глібова, М. Костомарова та ін.

На основі глибокого аналізу змісту української літератури першої половини ХІХ ст. компетентна комісія дійшла висновку про те, що, цитую: “в деле демократизма малорусская литература обогнала лет на 50 великорусскую”.

Ось так! Ні багато ні мало. А перша половина ХІХ століття – це ж творчість таких особистостей, класиків російської літератури, як М.Ю. Лермонтов і О.С. Пушкін! Якими ж є жалюгідними і недолучними міркування-судження деяких лжеучених і

псевдопатріотів, ретроградів минулого про “вищість”, “демократичність”, “довершеність”, “досконалість” літератури і мови “старшого брата”?

Члени високої комісії дали справедливу оцінку творчості Марка Вовчка, Андрія Ващенка-Захарченка, Пантелеймона Куліша, Данила Мордовця, Василя Білозерського. Їм вистачило громадської мужності і вченої совісті зізнатися, що акти 1863 та 1876 рр. стали наругою над народом, “насчитывающем в январе 1897 года до 23 млн. 700 тыс. душ”.

До сьогодні залишається актуальним те, що члени комісії переконливо довели безпідставність тверджень про “язык общерусский”. Вони звернули увагу на різні діалектичні відмінності трьох мовних груп: “севернорусской”, “среднерусской” і “южнорусской”, а звідси закономірність і природність виникнення “малорусского письменного языка”. Спроба “сблизить посредством правописания малорусский язык с русским” оцінюється вченими як “странное заблуждение”, тобто українська мова, як і російська, повинна мати свою правописну систему, свій шлях розвитку. У цьому зв’язку нічим не можуть бути виправдані переслідування та утиски української мови царизмом і навіть деякими представниками російської демократичної думки, зокрема відомим критиком Віссаріоном Белінським, про що теж нагадували автори документа.

Авторитетна комісія Академії Наук подала таку пропозицію:

“Малорусское население должно иметь такое же право, как и великорусское, говорить публично и печатать на родном своем языке”.

Текст доповідної записки та її зміст усіяко приховувалися від української громадськості впродовж десятиліть. “Замовчуванням” займалося радянське більшовицьке керівництво, яке твердо й послідовно проводило русифікаторну політику у руслі “творення єдиної спільності – радянський народ”. Про наслідки такої політики годі й говорити. Бентежить інше.

Як в умовах існування держави українського народу можливе

потирання з боку владних структур усіх рівнів, надто пресою та телебаченням, російської зверхності у питанні про мову, безкарні потоки брехні й облуди щодо мови, культури українців?! Засилля антиукраїнської реклами і “бездарні ролики” популярних “секс-шоу зірок” сучасної естради лише принижують національні почуття українців. Виходить, що для багатьох керівників, що бачать себе “керманичами” чи то так “гетьманігами”, укази не писані, то й творять, що забажається на шкоду державі, суспільству та на глум усього людства.

А чи, справді, не відають, що творять?